

<http://www.kulturaok-eu.cz/news/umime-dobre-ucit-o-valce-aneb-co-delat-kdyz-jsou-dejiny-stale-delsi-a-vyucovacich-hodin-stale-stejne/>

Umíme dobře učit o válce aneb co dělat, když jsou dějiny stále delší a vyučovacích hodin stále stejně?!

10.05.2015 18:04

Ústav pro studium totalitních režimů – Praha

6. 5. 2015

Na středu 6. 5. 2015 jsme byli vedoucí odboru rozvoje a vztahů s veřejností Židovského muzea v Praze Kateřinou Honskusovou pozváni do budovy Ústavu pro studium totalitních režimů, abychom se i my za www.kulturaok-eu.cz zúčastnili panelové diskuze pořádané u příležitosti 70. výročí konce II. sv. války.

Téma bylo zajímavé a ve svých závěrech se dotýkalo jak rodičů školou povinných dětí, tak studentů vyšších ročníků a vysokých škol, ale i pedagogů na všech úrovních vzdělávání, a tím do jisté míry budoucích generací. Proto jsme takové pozvání neodmítli. Téma totiž znělo: Umíme dobře učit o válce?

Vhodný výběr diskutujících?

Lze samozřejmě přemýšlet, kdo všechno má co k tématu říci a zda přítomní diskutující byli tím nejoptimálnějším vzorkem.

Panelové diskuze, kterou vedl a moderoval s přehledem a bez zbytečných formalismů Jaroslav Pinkas ze vzdělávacího oddělení Ústavu pro studium totalitních režimů, se – v zájmu objektivit a předpokládané různorodosti pohledů - zúčastnili zástupci několika institucí a aktivit (Židovské muzeum v Praze, Institut Tereziánské iniciativy, Československo 38-89 /FF UK, MFF UK, ÚSD AV ČR/, Muzeum romské kultury, Památník Tereziánský, Antikomplex a Ústav pro studium totalitních

Tedy řada z těch, kdo mají k modernímu výkladu dějin II. sv. války nesporně co říci. V auditoriu pak byla zastoupena veřejnost, novináři a co bylo nejdůležitější, také pedagogové vyučující právě historii, tedy mimo jiné i předmětné dějiny II. sv. války.

Nabízí se samozřejmě otázka, zda mezi diskutujícími nemělo být zastoupeno ministerstvo školství, či některá z jeho odborných institucí, historici z profese, zejména pak vojenští, zástupci rodičů i samotných studujících a podobně. Vzhledem k tomu, že si diskuze - správně a logicky - neosobovala možnost na místě vyslovit jakýsi zázračný návod, jak dobře učit o válce, a zjevně šlo jen o jedno z mnoha tříbení názorů z nejrůznějších pohledů, lze považovat zastoupení diskutujících za vyhovující.

Umíme tedy dobře učit o válce?

Jak se ukazuje, zejména v tyto dny, je i sedm desetiletí po válce, hrůzná a poučná kapitola dějin aktuálním společenským tématem. Zejména v důsledcích a faktu, že lidstvo jako celek se jeví býti nepoučitelné.

Vždyť už se zase haraší zbraněmi na všech stranách a nová – snad jen – studená válka je na prahu současné doby, pokud už nevstoupila do našich dnů. Školy vzdělávají a uvádějí do života i do názorové roviny budoucí generaci. Otázka diskuze byla tedy plně na místě. Ano, umí nás škola opravdu připravit na setkání s lidmi, kteří vnímají válečné události jinak? Připraví nás výuka dějepisu na období 'po škole', kdy budeme potřebovat porozumět novým zjištěním historiků? Jakým způsobem může škola učit znalosti a zároveň zvyšovat historickou gramotnost, schopnost aktivního poznávání a promýšlení dějin? Jak dějiny číst a jak jim porozumět? Zhruba tyto otázky byly položeny i diskutujícím a ti se k nim vyjadřovali ze svých pohledů.

Co jsme se tedy, mimo jiné, dozvěděli?

Nelze přetlumočit všechny myšlenky, jež na diskuzi zazněly, ani by to nemělo smysl. Pokusme se abstrahovat to nejzajímavější, co zaznělo a co nás - prosté účastníky - zaujalo.

Dnes už není možno na válku pohlížet tak, jak na ni bylo pohlíženo a o ní vykládáno ještě donedávna.

Dnes bychom měli učit studenty, aby se ptali, co válka znamená pro lidstvo, jak se liší život a lidské postoje v míru a za války? Jaké má a můžeme mít dopady na konkrétního jedince? Morální, hmotné i životní? Jak bychom se v dané situaci zachovali my osobně?

Učitel má do jisté míry moc. To, co říká, má být a je bráno jako fakt a je to dokonce vyžadováno opakovat při zkoušení. Jenže změř dat a vybraných faktů nemusí a v podstatě nikdy není zcela objektivní. Žáci a studenti by tedy měli dostat prostor k vlastnímu postoji a k zaujímání vlastních stanovisek. K tomu je nutné propojovat velké datové, událostní dějiny s těmi malými, osobními příběhy, osudy, tragédiemi a

hlavně důsledky a příčinami. Získané znalosti by pak měl být každý schopen

aplikovat v praxi. Sám za sebe, svými reakcemi.

Žáci a studenti se musí naučit hledat příčiny a ptát se - proč. Jak se to mohlo stát? A jak se chovat, aby se to nestalo? Nebílovat je kde, kdy a co, ale jaké byly následky a důsledky. Vést je k otázkám.

Uvědomit si, a také k takovému uvědomění vést, že válka není jen od - do, ale válce cosi předcházelo a cosi po ní následovalo. Neučit třeba jen o holocaustu jako takovém, ale zasadit ho do vývojové řady s tím, co bylo před ním a co následovalo a následuje dodnes. Je nutné studovat osudy konkrétních protagonistů, zkoumat vývoj jejich postojů a vnímat při tom i vnější souvislosti. Sledovat kdo, co hlásal, kdo a jak nám to zprostředkoval a co koho k tomu vedlo.

Oprostit výuku od ryze národnostního hlediska a vnímat válku v širokém kontextu. Národní pohled je zatím stále dominující a je to dáno i výukou. Část pedagogů se sice už snaží hledat nové pohledy na válku, ale značná část opakuje vlastně jen to, co se sama kdysi naučila.

Škola bude v zásadě vždy pouze reproduktorem. Vhodně, nebo ještě vhodněji. Proto musí dostávat nové pohledy. Pedagog musí mít sebedůvěru, aby sám zprostředkoval, co ví a ne jen reprodukoval, co se naučil.

Učebnice všech stupňů jsou chudé na příběhy. Zlepšuje se to sice, ale pořád je to málo. Nesmí jít ovšem o vsugerování nějakých postulátů.

Daleko nejlépe se pochopí velké dějiny na malých příbězích z okolí. Proto se intenzivně mapují lokální místa obětí (např. projekt Zapomníčky). V rodném městě, čtvrti, obci, se tak mohou žáci a studenti seznamovat s konkrétními dopady velkých dějin na obyčejného člověka v obyčejném místě. Válka není něčím abstraktním, co se odehrálo na pár vyhlášených a neblaze proslulých místech. Válka dopadá na

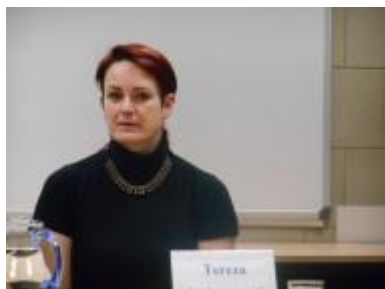

každého a všude.

Velké i malé dějiny se totiž vykládaly a vykládají stále jinak (v 50., 60., 70. 90. letech) a vždy jsou to přístupy dané dobou. Dnes už si ale musí učitelé uvědomit, že už mají prostor pro vlastní pohled na dané události, tak jako jejich žáci.

Chybí ale metodologie, jak pracovat optimálně a objektivně se vzpomínkami. Ať už zachovanými anebo ještě přímo reprodukovány. Ani vzpomínky totiž nejsou vždy zcela objektivní a i je ovlivňuje a ovlivňovala doba.

Studenti, jak je ověřeno, přijímají daleko více práci s pamětníky než diktovaná sdělení. Ale i vzpomínky mohou být protichůdné, neboť to, co se událo, každý může vidět jinak. Mohou tu hrát roli i osobní vlivy. Je pak na studentech a učitelích, aby si vybírali to, co platí. Čím širší výběr a nejlépe přímo nekompatibilní, tím víc pohledů k dispozici, a tím větší možnost najít vlastní objektivní náhled. Dokonalé je případné srovnání pohledů téhož svědka události v různém časovém období. Vždy je ale, pro lepší pochopení, nutno předem vysvětlit širší kontext té které události.

Je vhodné pracovat i se vzpomínkami pachatelů, nejen obětí. Pro vzájemnou konfrontaci pohledů. Bez cenné jsou však vzpomínky těch pachatelů, kteří neprošli nějakou vnitřní reflexí uvědomění.

Vzpomínky je třeba skládat v pluralitě doby (válečné oběti, židé, odboj a podobně). Při výběru pouze z jedné skupiny vzniká dojem, že válek bylo víc. Každá skupina vidí válku jinak. Až celý komplex vzpomínek dá šanci najít model co nejbližší objektivitě.

Počítačové hry na válku bagatelizují válku. Pomíjejí situace, abstrahují souvislosti a schematizují. Existují už i tzv. vážné hry, na kterých lze pochopit válečné události z různých úhlů, ale jsou dosud výjimkou.

Výklad, s využitím současných prostředků (hudba, film, internet aj.), je vhodný, neboť je lépe přijímán současnou generací. Ale pak je třeba zdůraznit dobové postoje, dobové možnosti a dobový styl žití, dobové komunikační prostředky, módu, hudbu a další dobové reálie.

Filmová produkce je vhodnější než sebelepší přednáška. Jenže není film jako film. Habermannův mlýn či Lidice, ano, ale kolik takto objektivních a emotivních filmů vzniká?

I filmy samy jsou ovlivněny dobou (protektorátní film, nová vlna 60. let, normalizační film 70. let, film porevoluční a dnešní...). To ale neznamená tabuizovat je, trezorovat, ale znamená to vysvětlit kontext filmu.

Školy nemají čas jít při výuce do hloubky a věnovat se příliš souvislostem. Měla by pomáhat a doplňovat společenská diskuze, rodina a společnost.

Válka je dál aktuální téma. A je dobré, když student pochopí souvislost sám. To ho zaujme a motivuje k dalšímu studiu. Proto je účinnost promítnutého filmu (nejlépe dokumentu) a následná regulovaná diskuze vyšší než sebelepší výklad.

Nelze ale říci studentům, že mají svobodu názorů a současně s tím dodat, že tohle říkat nemají a tohle naopak mají. Škola není spasitel názorů, ale přispěvatel ke kultuře dialogu. Proto učitel nesmí být jen metodik, ale (to především) normálně myslící občan.

Prostor pro výuku tak aktuálního tématu jako je válka učitel může získat tím, že nebude tolik času a drahocenných vyučovacích hodin věnovat třeba pravěku či dalším víceméně popisným a zavátým etapám dějin. Je jen na něm, aby hledal a nacházel, co je pro studenty důležitější a užitečnější vědět a chápat.

Učitelé a spolu s nimi i žáci se musí oprostít od národního pohledu. Zatímco válku vnímáme jako nenárodní příběh odehrávající se u nás, holokaust naopak nadále vnímáme jako evropské téma, pro nás více méně vedlejší. Je to ale jen otázka správného zařazení českých dějin do (minimálně) celoevropských.

Historii bychom se měli učit pro budoucnost

Poznávání působí v soustředných kruzích: dům – ulice – město – stát – Evropa – svět

Dějiny lidstva jsou každým dnem delší, ale na výuku jsou stále jen dvě hodiny týdně

Na každé totalitě je nejhorší to, že zachovává představu, že je vše dál normální

Klást správné otázky je lepší, než dávat správné odpovědi

A nakonec ještě plné znění tiskové zprávy vydané k námi navštívené panelové diskusi:

Co znamenají aktuální diskuse o cestě prezidenta do Moskvy, o Nočních vlčích a banderovcích? Sedmdesáté výročí konce druhé světové války podnítilo mohutnou vlnu živého zájmu o II. sv. válku. Objevují se nejen nové poznatky historiků a zasutá svědectví pamětníků, ale o válku vedou spory též politici. Oslava konce války je více než jenom připomínkou minulých událostí. Připravuje nás škola dostatečně na tyto diskuse o minulosti?

Většinová představa o školním dějepise uzavírá minulost do bezpečí učebnic a nachází oporu v detailních výčtech událostí, postav a dat. Takto pojatá výuka

historie však nereaguje na aktuální společenskou diskusi. Nakolik nás svazuje tradiční národní pojetí, kolem něhož jsou události války seskládány do příběhu založeném zejména na pronásledování Čechů a na jejich odboji proti okupaci? Jak do tohoto vyprávění zapadají například příběhy českých četníků střežících tábor v Letech či ghetto Terezín?

Pedagog a didaktik Josef Märc je přesvědčen, že ve výuce o II. sv. válce je třeba zohledňovat současnost. "Propadli jsme představě, že odchýlit se od léty prověřeného obrazu války by bylo zradou na všech obětech, které během ní trpěly. Nebylo by ale pro naše děti prospěšnější, kdybychom tyto představy opustili a ukázali

jím válku s jejími aktéry jako komplexní, mnohvrstevnatou událost bez ohledu na předem stanovená interpretační schémata?"

S orientací ve složitém a pluralitním tématu II. sv. války se snaží školám pomoci organizace zabývající se výukou moderních dějin. Ve své práci hledají alternativy ke stereotypním národoveckým vyprávěním a pokoušejí se i o pozitivní formulace některých vzdělávacích principů. Jejich projekty se snaží formulovat občanskou identitu v kontrastu s etnicky definovanými pohledy na válku, zapojují do výuky nové prameny, média a metody. Mají být výzvou k promýšlení dějin v kontextu současnosti a nejen úctyhodným mramorovým památníkem. Zachovávají úctu k obětem bez sklouzávání k moralizování. Všechny organizace spojuje jedno přesvědčení - namísto jistoty jednoznačně formulovaných odpovědí nabízejí dovednosti: jak se ptát a jak smysluplně argumentovat, neboť jistotu správných odpovědí sice už nemáme, ale možnost našeho vlastního hodnocení nám zůstává.

6. května 2015, v Ústavu pro studium totalitních režimů

Richard Koníček

Foto: © Ing. Olga Koníčková